

251197 - حضانت چه هنگام به پایان می‌رسد و پس از پایان حضانت، هزینهٔ کودکان به عهدهٔ کیست؟

سوال

جوان یا کودک تا چه سنی نیازمند حضانت است؟ آیا کودک شیرخوار می‌تواند پس از ازدواج مادرش با او بماند؟ آیا برای مادر واجب است که پس از پایان حضانت فرزندان را برایشان خرج کند و برایشان خرید کند؟ اگر دختر بود چه؟ پس از پایان حضانت چه کسی باید تا ازدواجش خرج او را بدهد؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً:

حضانت کودک حق مشترک زوجین است تا وقتی که ازدواج در جریان باشد.

اما اگر طلاق رخ دهد مادر حق بیشتری برای حضانت دارد.

عدوی مالکی در حاشیه‌اش بر «شرح الخرشی» (۴/۲۰۷) می‌گوید: «حضانت برای مادر است اگر طلاق داده شود یا همسرش بمیرد.

اما در حالی که در عصمت [شوهر و در حال ازدواج] است، حق بیشتری برای حضانت دارد».

در «الموسوعة الفقهية» (۳۰۱ / ۱۷) آمده است: «حضانت کودک برای والدین است، و این در صورتی است که نکاح در جریان باشد. اما اگر جدا شدند، به اتفاق حضانت برای مادر است».

ثانیا:

مادر تا سن هفت سالگی کودک - تا وقتی که خودش ازدواج نکرده - به حضانت فرزندش شایسته‌تر است؛ زیرا احمد (۶۷۰۷) و ابوداود (۲۲۷۶) از عبدالله بن عمرو روایت کرده‌اند که زنی گفت: ای رسول خدا، شکم من برای پسر م ظرفی و پستانم ظرف شیرش و آغوشم ماوای او بوده است؛ پدرش مرا طلاق داده و می‌خواهد او را از من بگیرد؛ رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به وی فرمود: «أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَا لَمْ تَنْكِحِي» یعنی: «مادامی که ازدواج نکرده‌ای، تو به او سزاوارتری».

این حدیث را آلبانی در «صحیح أبی داود» حسن دانسته است.
و چون ازدواج کند، حضانت فرزند به بعد از او منتقل می‌شود.
در این باره میان فقها اختلاف است:

برخی از آنها بر این هستند که حضانت به مادرِ مادر منتقل می‌شود و این قول جمهور مذاهب چهارگانه است.
و برخی بر این هستند که حضانت به پدر منتقل می‌شود و این انتخاب شیخ الاسلام ابن تیمیه و ابن قیم است.
ببیند: «الموسوعة الفقهية» (۳۰۲ / ۱۷) و «الشرح الممتع» (۵۳۵ / ۱۳).

اگر بگوییم که حضانت به پدر کودک منتقل می‌شود، اگر اجازه دهد با مادرش که ازدواج کرده بماند و او نیز اهلیت انجام این امر را داشته باشد و شوهر دومش اجازه دهد، اشکالی ندارد.
همینطور: مادرِ مادر می‌تواند برای دخترش از حضانت فرزند بگذرد.
شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - می‌گوید: «حضانت حقی برای حاضن است نه بر او.

بر این اساس اگر بخواهد می‌تواند از این حق بگذرد و به کسی که پایین‌تر از اوست بدهد، این جایز است» (الشرح الممتع: ۱۳/۵۳۶).

ثالثاً:

اگر زن ازدواج نکرد و کودک به سن هفت سال رسید:

۱- اگر پسر بود به او حق انتخاب میان پدر و مادر داده می‌شود و نزد همان کسی خواهد بود که کودک انتخاب کرده است.
به دلیل آنچه نسائی (۳۴۹۶) و ابوداؤد (۲۲۷۷) از ابوهیره - رضی الله عنه - روایت کرده‌اند که گفت: نزد رسول الله - صلی الله علیه وسلم - نشسته بودم که زنی به نزد ایشان آمد و شنیدم که گفت: یا رسول الله، شوهرم می‌خواهد پسر را ببرد حال آنکه پسرم برایم از چاه «ابی عنبه» آب می‌آورد و برای من سودمند است.

رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمود: «برایش قرعه بیندازید».

شوهرش گفت: چه کسی با من در مورد فرزندم اختلاف و نزاع دارد؟

پیامبر - صلی الله علیه وسلم - [خطاب به آن پسر] فرمود: «این پدرت است و این مادرت؛ هر کدام را که می‌خواهی

برگزین».

پسر دست مادرش را گرفت و او را با خود برد».

این حدیث را آلبانی در «صحیح ابی داود» صحیح دانسته است.

حنبلیان و شافعیان بر همین رای هستند.

۲- اگر دختر بود نیز نزد شافعی - رحمه الله - مخیر می شود.

ابوحنیفه - رحمه الله - می گوید: مادر به او سزاوارتر است تا آنکه دختر ازدواج کند یا حیض شود (بالغ شود).

مالک - رحمه الله - می گوید: مادر به حضانت او سزاوارتر است تا آنکه ازدواج کند و شوهرش بر او داخل شود.

احمد - رحمه الله - می گوید: پدر به او شایسته تر است؛ زیرا پدر در نگهداری از او شایسته تر است.

ببینید: «الموسوعة الفقهية» (۱۷/ ۳۱۴-۳۱۷).

رابعا:

حضانت با بالغ شدن و راشد شدن کودک به پایان می رسد و آنگاه می تواند هرکدام از والدین را که می خواهد برگزیند و اگر پسر است می تواند جدا و تنها شود.

ابن قدامه - رحمه الله - می گوید: حضانت تنها در حق کودک یا کسی که مشکل عقلی دارد ثابت است. اما برای بالغ رشید حضانتی نیست و او حق انتخاب دارد که نزد هر یک از والدینش بماند.

حال اگر مرد باشد می تواند خودش تنها زندگی کند زیرا از پدر و مادرش بی نیاز است ولی مستحب است که از آنان جدا نشود و نیکی اش را در حق آنان قطع نکند. اما اگر دختر بود اجازه ندارد از آنها جدا شود و تنها باشد و پدر و مادرش حق دارند او را از این کار منع کنند زیرا از این در امان نیست که کسی بر او وارد شود و باعث تباهی اش شود و برای خودش و خانواده اش عامل ننگ شود و اگر پدر ندارد ولی او و خانواده اش حق دارند او را از این کار باز دارند» (المغنی: ۸ / ۱۹۱).

خامسا:

نفقة فرزندان در هنگام حضانت بر عهده پدر آنان است.

و هنگامی که حضانت با بلوغ و رشید شدن فرزندان به پایان رسید، درباره وجوب نفقة آنان میان فقیهان اختلاف است.

فرزند بالغ اگر فقیر باشد نفقه‌اش بر پدر غنی‌اش واجب است و اگر پدر نداشته بر مادر غنی‌اش به شکل مطلق نزد حنبلیان واجب است چه این فرزند صحیح و سالم باشد یا ناتوان.

و نزد شافعیان در صورتی واجب است که به سبب زمین‌گیر بودن یا بیماری ناتوان باشد.

در «الإنصاف» (۲۸۹ / ۹) آمده است: «این سخن او که «و فرزندان او به پایین» فرزندان بزرگ سالم قوی او را در بر می‌گیرد، اگر فقیر باشند و این صحیح است و این از مفردات مذهب است».

ابن قدامه می‌گوید: «شافعی می‌گوید: نقصان او (ناتوان بودن او) شرط است یا از طریق حکم یا از طریق خلقت (یعنی یا حکما ناتوان باشد یا از نظر بدنی). ابوحنیفه می‌گوید: برای پسر تا هنگام بلوغ هزینه می‌کند و اگر بالغ شد و سالم بود نفقه او قطع می‌شود و نفقه دختر تا وقتی که ازدواج نکرده قطع نمی‌شود. مالک نیز به همین شکل گفته است جز اینکه گفته است: برای زنان تا وقتی که ازدواج کنند و به خانه شوهر بروند هزینه می‌شود سپس نفقه‌ای ندارند حتی اگر طلاق داده شوند اما اگر پیش از خانه شدن طلاق داده شدند نفقه را دارند.

و نزد ما این سخن پیامبر - صلی الله علیه وسلم - خطاب به هند است که فرمود: «به اندازه‌ای که برای خودت و فرزندان در حد عرف کافی است [از مال شوهرت] بردار». و از آنها بالغ سالم را استثنا نکرد و چون فرزندان نداشتند مستحق نفقه از مال پدر غنی خود شدند همانطور که اگر زمین‌گیر یا نابینا بودند» (المغنی: ۲۵۸ / ۹).

از این دانسته می‌شود که تا وقتی پدرشان موجود است بر زن لازم نیست که پس از پایان مدت حضانت برایشان هزینه کند نه با خرید خانه یا دیگر هزینه‌ها و خرجی دختر نیز تا وقتی که ازدواج کند بر عهده پدر است.

والله اعلم.